

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ТА ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1648-1657 РР.)

Тарасенко Л. Б., Шевчук В. В.

У статті йдеться про появу на теренах Речі Посполитої в ході Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст. нової держави українців із принципово відмінними від інших держав політичними і соціальними інститутами. Генератором державотворчих і правотворчих процесів був перший гетьман Української козацької держави, політик, полководець і дипломат, провідник Національно-визвольних змагань 1648-1657 рр. Богдан Хмельницький.

Зазначено, що в процесі вироблення власної державної програми Богдан Хмельницький пройшов шлях від ідеї козацької автономії до намагання реалізувати програму створення незалежної національної держави, що, врешті-решт, виявилось безуспішним унаслідок прорахунків гетьмана в питаннях внутрішньої політики та зрадницької позиції Кримського ханства щодо України. Указано, що це підштовхнуло гетьмана до укладення договору з Росією щодо переходу України під протекторат російського царя.

Зазначено, що Хмельницький уважав Козацьку державу спадкоємицею кордонів, традицій та культури Київської Русі, відстоював генетичний зв'язок козацької державності з державністю княжої доби, ідею соборності утворюваної держави в єдності всіх її етнічних земель та ідею незалежності. Указано, що у міру звільнення українських земель від польського панування новоутворена українська державність набувала ознак держави, та названо ці ознаки.

Розглянуто, окрім державотворчої, правотворча діяльність Богдана Хмельницького, який розумів, що нова держава вимагала власної правової системи та формування національного права.

Зазначено, що програма державного будівництва Богдана Хмельницького мала в пріоритеті національні інтереси українського народу, цілісність територіального та політичного простору, консолідованість влади і суспільства, що є вельми актуальним і сьогодні.

Ключові слова: Національно-визвольні змагання 1648-1657 рр., Українська козацька держава, державотворення, правотворення, автономія, незалежність.

Tarasenko L. B., Shevchuk V. V. Peculiarities of state-building and law-making activity of Bohdan Khmelnytsky during the period of national liberation competitions (1648-1657)

The article deals with the appearance on the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth during the National Liberation War of the Ukrainian people in the middle of the XVII century. new state of Ukrainians with fundamentally different from other states political and social institutions. The first hetman of the Ukrainian Cossack state, politician, military leader and diplomat, leader of the National Liberation Struggle of 1648-1657, Bohdan Khmelnytsky, was the generator of state-building and law-making processes.

It is noted that in the process of developing his own state program Bohdan Khmelnytsky went from the idea of autonomy for the Cossack region to an attempt to implement an independent nation-state program, which ultimately failed due to miscalculations of the hetman in domestic policy and treacherous position of the Crimean Khanate. It is stated that this prompted the hetman to conclude an agreement with Russia on the transition of Ukraine to the protectorate of the Russian tsar.

The article notes that Khmelnytsky considered the Cossack state the heir to the borders, traditions and culture of Kievan Rus, defended the genetic link of Cossack statehood with the statehood of the princely era, defended the idea of unity of the formed state in the unity of all its ethnic lands. It is pointed out that as the Ukrainian lands were liberated from Polish rule, the new Ukrainian state acquired the characteristics of a state, and these characteristics are called.

In addition to state-building, the law-making activity of Bohdan Khmelnytsky, who understood that the new state required its own legal system and the formation of national law, is considered.

As a result, it is noted that the program of state building of Bohdan Khmelnytsky was in the best national interests of the Ukrainian people, the integrity of the territorial and political space, the consolidation of government and society, which is relevant today.

Key words: *National liberation struggles of 1648-1657, Ukrainian Cossack state, state formation, law-making, autonomy, independence.*

Постановка проблеми та її актуальність. Український народ завжди був і є одним із найбільших серед народів Європи. Проте наша історія складалася так, що внаслідок як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників ще в середньовіччі ми втратили власну державність, а поруч із нами поступово виростили держави, які зазіхали на українські землі та український народ і протягом століть намагалися винищити нашу самобутність, мову та культуру в цілому, насаджували тяжкий тягар колоніального гноблення. Проте на початку нової історії на українських землях Речі Посполитої відбувалися події, що призвели до народження державного організму, який найбільш повно виявив себе в період Національно-визвольних змагань під проводом Богдана Хмельницького (1648-1657 рр.).

Не маючи надійних союзників, Хмельницький у боротьбі проти Польщі вимушений був шукати, серед іншого, допомоги в Московії і в 1654 р. запропонував проєкт договору, який називаємо Статтями Богдана Хмельницького. Більшість сучасних українських істориків уважає, що Статті Богдана Хмельницького (Березневі статті) встановлювали між сторонами відносини протекторату, зафіксували відокремлення Козацької України від Речі Посполитої, визнаючи, по суті, державне становище України; обмеження стосувалося лише зовнішньополітичних питань. Однак царський уряд одразу став на шлях обмеження суверенітету Козацької держави, тому у 1658 р. гетьман Іван Виговський розірвав українсько-російську угоду 1654 р. та уклав Гадяцький договір із Річчю Посполитою.

У подальшому оригіналів документів, насамперед Статей Богдана Хмельницького, не було виявлено, а переукладення українсько-російського договору з кожним наступним гетьманом призводило до подальшого обмеження політичної автономії України у складі Російської держави і, зрештою, її цілковитої ліквідації.

Саме з ліквідацією решток автономного устрою України наприкінці XVIII ст. в міжнародній політиці з'явилося поняття «українське питання», яке існувало доти, доки Україна залишалася залежною від імперій - Австро-Угорської та Російської. Українське питання набувало міжнародного характеру, бо в обох імперіях існувало постійне вогнище соціально-політичної напруги, що поши-

рювалося й на сусідні країни. Недарма чеський письменник Кароль Гавлічек-Боровський (XIX ст.) писав: «Доки не буде виправлено кривди, зробленої українцям, доти неможливий справжній міжнародний спокій». Відбулося з тих пір багато подій: зруйновано колишні імперії, змінився світ, нарешті українці вибороли власну державність, проте імперські амбіції виявилися живучими та не зникли, й сьогодні ми маємо криваву війну на своїй землі, розв'язану РФ.

Усупереч кремлівським наративам про те, що України як держави ніколи не існувало і що її було створено Леніним, маємо заглибитися в історичну минувщину українського народу, зокрема до періоду українського козацького державотворення середини XVII ст., коли на теренах Речі Посполитої виникла нова держава українців із принципово відмінними від інших держав політичними, правовими та соціальними інститутами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема українського державотворення середини XVII ст. у сучасній українській і не тільки історіографії досліджувалася й досліджується. До докладного висвітлення її окремих сторін зверталися багато дослідників різних часів, зокрема: М. Грушевський, Г. Виноградов, В. Кульчицький, П. Лепісевич, Ю. Мицик, Л. Пріцак, В. Смолій, В. Степанков, В. Сухонос, С. Плохій, Я. Федорук, Т. Чухліб, Н. Яковенко та ін. Завдяки кропіткій праці науковців маємо багатий опис історичних подій, явищ і процесів, що відбувалися на українських теренах у ті часи, а їх аналіз здійснено з огляду на завдання тих галузей науки, у межах яких виконувалися ці дослідження: історії, права, державного управління тощо.

З огляду на це, **метою публікації** є висвітлення особливостей державотворчої та правотворчої діяльності Богдана Хмельницького в період Національно-визвольних змагань 1648-1657 рр.

Виклад основного матеріалу. Поява у середині XVII ст. на обійдених Тридцятирічною війною теренах Речі Посполитої нової держави українців із принципово відмінними від інших держав політичними і соціальними інститутами була неоднозначно зустрінута європейською політичною елітою: у когось це викликало щире захоплення, у когось - відверте здивування, у когось поява на полі європейської політики нового потенційного гравця породила неприхований неспокій, а то й відверто вороже ставлення [1].

Генератором українського державотворення цього періоду та першим гетьманом Української козацької держави став політик, полководець

і дипломат, провідник Національно-визвольних змагань 1648-1657 рр. Богдан Хмельницький зі своїми сподвижниками.

Запорозьке козацтво, очолюване з 1648 р. Б. Хмельницьким, мало на той час понад півтора-сотлітній досвід політичної самоорганізації. І хоча Запорозька Січ не стала суб'єктом міжнародних відносин, державою у повному розумінні слова, вона започаткувала той державний організм, який згодом знайшов свій подальший розвиток і найбільш повне державне виявлення в період Хмельниччини. Наслідком цього стала повна руйнація на українських теренах політичної системи Речі Посполитої, а в Українську революцію було принесено потужний конструктивний імпульс.

Саме цей конструктивізм і став засадничим принципом формованої лідером Української революції політичної доктрини, досить швидко матеріалізованої у вигляді стійких життєздатних інститутів молодій Українській державі. Завдяки ініціативам та зусиллям Хмельницького її модель, структурована за канонами ранньомодерної державотворчості, постає як динамічна, відкрита до інноваційних впливів (при одночасному збереженні власної самобутності) система взаємозв'язків між суб'єктами соціальної взаємодії та суспільними інститутами. В її основу гетьманом закладалися централізована владна вертикаль, збалансоване суспільство, яке через виборність вищих посад державного апарату, а також старшинську та генеральну ради отримувало механізми контролю за владними структурами, розвинута горизонталь місцевого управління, заснований на засадах меркантилізму та державного протекціонізму сильний економічний базис тощо [1].

Варто зазначити, що «генеральною репетицією» Національно-визвольної війни середини XVII ст. стали козацькі повстання 1630-х років, теж національно-визвольні за характером. У козацькому середовищі завершувалося формування погляду на себе як на «політичний народ», рівноправний зі шляхтою. Учасником принаймні частини із цих повстань був Богдан Хмельницький, відомий на 1637 р. як військовий писар Війська Запорозького; він - учасник посольств до польського уряду, що мали на меті добитися поступок для України [2].

Необхідно вказати на те, що в процесі вироблення власної державної програми Богдан Хмельницький пройшов досить складний шлях. Зазвичай прийнято виділяти такі основні етапи розроблення програми державного будівництва та боротьби за її реалізацію:

Перший етап (лютий - вересень 1648 р.) - формування ідеї автономії для козацького регіону у складі Речі Посполитої.

Другий етап (вересень 1648 - серпень 1649 р.) - завершення розроблення програми створення незалежної держави в межах усіх етнічних земель України; усвідомлення права на територіальну етнічну спадщину Київської Русі.

Третій етап (серпень 1649 - червень 1651 р.) - спроби реалізації програми створення незалежної національної держави. У підсумку ця мета не була реалізована через складності та прорахунки гетьмана у внутрішній політиці, а також унаслідок зрадницької позиції Кримського ханства щодо України.

Четвертий етап (липень 1651 - березень 1654 р.) - невдачі у боротьбі за збереження автономії козацької України в межах Речі Посполитої та укладення договору з Росією про перехід України під протекторат російського царя.

Загальновідомо, що на початку Національно-визвольної війни у Богдана Хмельницького не виникало думки про створення суверенної Української національної держави. Але в ході боротьби, коли до козаків приєдналися широкі народні маси й від ворога було звільнено значну територію України, у Богдана Хмельницького спочатку виникла ідея створення української автономії у складі Речі Посполитої, а згодом і Української суверенної держави, про що він уперше офіційно заявив у лютому 1649 р. під час переговорів із польськими комісарами в Переяславі.

Проте Богдан Хмельницький навряд чи мав надію на те, що зможе добитися від Речі Посполитої надання автономії українським землям. Польські комісари, своєю чергою, психологічно не були готовими до принципово нової стратегії гетьмана щодо майбутнього козацької України.

Які ж особливості були притаманні державотворчим ідеям Б. Хмельницького щодо створеної ним Української козацької держави?

1. Було сформульовано положення про соборність Української держави. Ідеологія і практика Національної революції під проводом Богдана Хмельницького однозначно засвідчують: йдеться не лише і не просто про створення держави, а держави етнічної (національної) [3].

Зокрема, в Універсалі 1648 р. до українського народу, проголошеному Богданом Хмельницьким, «великим гетьманом Війська Запорізького», і «всім божим Військом Запорізьким» ішлося: «... Ми зазнали чимало шкоди і кривд від ляхів і різних панів, які порушили наші права і зневажили

наше Військо Запорізьке, через що Україна наша і слава і божі доми мало не загинули, і святі місця і тіла святих... проливається кров батьків наших, матерів, братів, сестер, духовних отців і невинних діточок, над якими висіла жорстока шабля ляхів і тепер на них упала; і знову чути плачі, крики, ламання рук, рвання волосся (мати дитину, батько сина, син батька) - це ридання всієї України голосами пробиває небо, прохаючи помсти від господи Бога, - ось чому хочу я шаблею знищити цього неприятеля, пробиваючись за ним до Вісли» [4, с. 242]. Отже, гетьман сприймав поняття «Україна», «український» як етнічне та уявляв Україну в єдності всіх її етнічних земель і всього українського народу.

Важливо у цьому сенсі зазначити, що задовго до цих подій українці, принаймні їх певна частина, визнавали себе окремишим народом. Відомий мислитель XVI ст. Станіслав Оріховський-Роксолан, знаний своєю мудрістю і патріотизмом у всій Європі, визначав своє походження так: «Я русин [українець] і охоче це проголошую. Моя Вітчизна Русь, що простягається над рікою Тиром, яку називають Дністром, біля підніжжя Карпатських гір...». Оріховський, усвідомлюючи себе українцем, казав: «Gente Ruthenus, natione Polonus», тобто «мій народ - український, нація - польська» [5, с. 104]. Отже, українська політична та філософська думка задовго до Богдана Хмельницького народжувала ідеї, що не лише випереджали свій час, але є актуальними й сьогодні, особливо в контексті процесів державотворення та формування справжньої політичної еліти.

2. Було висловлено ідею незалежності утвореної держави від польського короля. Це добре простежується з політичної доктрини самих повсталих; це добре розуміли втаємничені тогочасні політики. Так, польський магнат Микола Потоцький уже на початку березня 1648 р. зауважував, що козаки «хочуть необмежено панувати на Україні, складати договори з іноземними монархами і те все робити, що їм подобається» [3].

Ідея незалежності Козацької держави була для Богдана Хмельницького невід'ємною від ідеї соборності. Акцент на соборності, політичній незалежності та етнічній державності України є характерним для поглядів Богдана Хмельницького.

Восени 1648 р. після низки блискучих перемог над поляками Богдан Хмельницький у листі до турецького султана Мухамеда зазначав: «А нам господь бог ... за наші кривди дозволив взяти під владу більшу половину польського королівства,

Україну, Білу Русь, Волинь, Поділля з усією Руссю аж по Віслу» [6, с. 96]. «Виб'ю з лядської неволі народ весь руський ... тепер досить достатку в землі і в князівстві своїм по Львів, Холм, Галич. А ставши на Віслі, скажу далі ляхам: сидіте, мовчіте ляхи» [4, с. 97].

У лютому 1649 р. він заявляв польським комісарам у Переяславі: «Бог дав мені, що я є одновладцем і самодержцем руським ... лядська земля згине, а Русь ще в цьому році панувати буде»... «Нас Бог від них (Польщі і Литви. - Л.Т., В.Ш.) увільнив - короля ми не обирали і не коронували і хреста йому не цілували. А вони до нас про це не писали і не присилали, і ми волею божою цим від них стали вільні» [4, с. 236]. Як видно, тут гетьман «розмовляв з послами не як ватажок повстанців, а як володар України» [7, с. 200].

У міру звільнення українських земель від польського панування нова Українська держава, що стрімко формувалася, набувала таких ознак: органи публічної влади, які не збігалися з населенням, але виконували свої функції на визначеній території; територія, яку охоплювала державна організація; населення, яке проживало на цій території; податки, що збиралися на утримання органів публічної влади; збройні сили, основу яких становило реєстрове та запорозьке козацтво, були сформовані на організаційних принципах Запорозької Січі. Мала Козацька держава й свою символіку: прапор малинового кольору і герб із зображенням козака з мушкетом.

Слід зазначити, що населення вільної України визнавало нову владу. У червні 1648 р. козацька загальна рада під головуванням гетьмана затвердила статут «Про устрій Війська Запорізького», норми якого чітко визначали організацію і компетенцію органів публічної влади на визволеній території України. Військо Запорізьке - таку назву мала Козацька держава.

За часів Хмельниччини її територія простягалася майже на 200 тис. кв. км із населенням понад 3 млн осіб та за умовами Зборівського договору складалася із земель Київського, Чернігівського й Брацлавського воєводств (столиця - м. Чигирин). В основі адміністративно-територіального поділу Війська Запорізького лежала структура козацького війська: поділ на полки та сотні, що давало змогу в екстремальних умовах швидко згуртувати та мобілізувати народні маси на боротьбу. У 1649 р. налічувалося 16 полків, у 1650 р. - 20.

Полково-сотенному адміністративно-територіальному поділу відповідала система органів публічної влади, створена за аналогією моделі

управління Запорозької Січі. Формально основним органом влади була Військова (Генеральна) рада. Але Хмельницький із метою зміцнення гетьманської влади частіше скликав старшинську раду, до якої незабаром перейшла вся повнота влади в державі.

Главою держави був гетьман. Він очолював уряд і державну адміністрацію, був головнокомандувачем, скликав ради, відав фінансами, керував зовнішньою політикою, видавав загальнообов'язкові нормативні акти - універсали. Гетьмана як главу України визнавав польський король. 19 лютого 1649 р. на загальній козацькій раді у Переяславі посли Яна-Казимира вручили Хмельницькому разом із привілеєм на вольності гетьманську булаву і бунчук, коштовні подарунки; надійшли також подарунки від московського царя, з Англії від Олівера Кромвелля. Це свідчило про початок міжнародного визнання як Української держави, так і заслуг її головного творця.

Система органів публічної влади мала три рівні: генеральний, полковий і сотенний. Вища влада належала генеральному урядові, до якого входили гетьман та генеральна старшина. На місцях управляли полкові та сотенні уряди. У великих містах управління здійснювалося магістратами, у малих, але привілейованих, - отаманами. Найвищою судовою установою був Генеральний військовий суд при гетьманові.

Проте слід зазначити, що державотворчий поступ українців напряду залежав від воєнних успіхів армії гетьмана. Після відомих подій навесні 1649 р. під Зборовом полякам удалося домовитися з кримським ханом, який відвів своє військо і змусив Хмельницького укласти угоду з польським королем. У серпні 1649 р. було проголошено «Декларацію його королівської милості війську Запорізькому...», яка отримала назву Зборівський договір.

За Зборівським договором, як уже зазначалося, українська державність фактично визнавалася на території трьох воєводств: Київського, Чернігівського та Брацлавського. До реєстру Війська Запорізького вписувалося 40 тис осіб, йому підтверджувалися всі попередні вольності. На козацькій території не мали права з'являтися коронні війська. Усі посади в Україні повинні були обіймати особи православної віри. Питання про Берестейську унію виносить на польський сейм. Київському митрополитові було надане місце в сенаті. Єзуїти не мали права проживати в українських містах. Повстанцям гарантувалася повна амністія. Складовою частиною угоди слід

уважати видану наприкінці серпня королівську грамоту - привілей, яким підтверджувалися права та вольності козацтва [2].

Нетривкий мир із Польщею змушував Богдана Хмельницького шукати підтримки інших держав: Росії, Молдавії, Угорщини, Криму. 28-30 червня 1651 р. під час битви під Берестечком татарське військо знову залишило поле бою. Тому поразка українців стала неминучою. А 18 вересня 1651 р. під Білою Церквою був підписаний Білоцерківський мирний договір між Військом Запорізьким та Річчю Посполитою.

За Білоцерківським договором Україна залишалася під владою Речі Посполитої, шляхті Речі Посполитої поверталися маєтки у Брацлавському і Чернігівському воєводствах; територія, підвладна Богдану Хмельницькому, обмежувалася лише Київським воєводством; реєстрове козацьке військо скорочувалося із 40 до 20 тис осіб; Україна була позбавлена права вступати у відносини з іноземними державами і повинна була розірвати союз із Кримським ханством.

Богдан Хмельницький використав Білоцерківський договір для підготовки нового воєнного виступу проти Речі Посполитої. У травні 1652 р. неподалік від села Батіг сталася битва, у якій поляків було розгромлено.

Із 1652 р. по 1654 р. Україна фактично і юридично виступала як цілком суверенна держава, що «не визнавала над собою іншої влади, крім влади свого гетьмана».

У грудні 1653 р. козацьке військо оточило поляків під Жванцем. Але їх знову врятували татари, уклавши з ними сепаратний Кам'янецький договір. Він не передбачав існування козацької України та дозволяв польським підрозділам у найближчі часи окупувати її терени. Безперспективність української державності навіть як автономної у складі Речі Посполитої змусила Богдана Хмельницького вдатися до протекторату Московії.

Відповідно до вже згаданих «Березневих статей» Військо Запорізьке як держава зберігало республіканську форму правління, адміністративно-територіальний поділ, нову систему соціально-економічних відносин, цілковиту незалежність у проведенні внутрішньої політики. Водночас окремі статті обмежували її суверенітет, зокрема збір податків з українського населення здійснювався під контролем російської сторони; заборонялися дипломатичні зносини з Варшавою та Стамбулом.

3. Утворена Українська держава розглядалася Хмельницьким як спадкоємиця Київської Русі.

Зокрема, під час переговорів із поляками гетьман припускав укладення миру з Річчю Посполитою лише за умови визнання її урядом незалежності козацької України в тих кордонах, «що володіли благочестиві великі князі» [3].

Отже, гетьман свідомо вважав Козацьку державу спадкоємицею кордонів, традицій та культури Київської Русі, відстоював генетичний зв'язок козацької державності з державністю княжої доби.

Як державотворець Богдан Хмельницький розумів, що держава, яка будувалася на принципово нових засадах, вимагала власної правової системи та формування національного права. Із цією метою:

- більшість джерел права Речі Посполитої на визволених українських землях скасовувалися;

- відновлювалася дія норм звичаєвого права - «стародавніх прав і вольностей», які фактично регламентували широке коло публічних та приватних правовідносин між усіма верствами населення;

- на визволених територіях більшість українських міст зберігали право самоврядування, а Березневі статті 1654 р. гарантували українським містам збереження Магдебурзького права та інші права й привілеї;

- в адміністративній і судовій практиці широко використовувалися адміністративні та судові прецеденти;

- церковне право як частина звичаєвого права регулювало правила поведінки церковнослужителів та деяких парафіян;

- «козацьке право», що містило певні норми звичаєвого права, доповнювалося новими джерелами права: рішеннями генеральних рад, гетьманськими універсалами тощо;

- міжнародне правове становище України регулювали її договори з Кримським ханством (1648 р.), Туреччиною (1648 р., 1654 р.), Річчю Посполитою (Зборівський, 1649 р., Білоцерківський, 1651 р.), Молдавією (1654 р.), із московським царем та боярською думою («Березневі статті» 1654 р.). До речі, останні визнавали недоторканність правового життя Війська Запорозького;

- місце скасованої польської судової системи займала власна судова система: Генеральний суд, полкові, сотенні та громадські (сільські) суди. Генеральний суд, який діяв як суд першої інстанції в особливо важливих справах, згодом перетворився на вищу апеляційну і наглядову інстанцію за нижчими судами;

- судовий процес здійснювався на підставі норм звичаєвого права. Допускалося оскарження рішень чи вироків у судах вищої інстанції. Судові засідання проводилися відкрито, якщо розгляд справи не був пов'язаний із військовою або державною таємницею.

Отже, з розбудовою Української національної держави створюватися й нова національна правова система, яка проіснувала аж до XIX ст.

Висновки. У міру розгортання Національно-визвольних змагань відбувалася повна руйнація на українських теренах політичної системи Речі Посполитої, на її місці формувалася нова держава українців із принципово відмінними від інших держав політичними і соціальними інститутами.

Творцем і першим керманичем Української національної держави став лідер Національно-визвольних змагань Богдан Хмельницький, світогляд якого еволюціонував у напрямі від ідеї козацького автономізму до ідеї створення суверенної незалежної держави українців. Цю ідею і намагався втілити в життя Хмельницький зі своїми сподвижниками.

Нове державне утворення, що формувалося за зразком Запорозької Січі, від самого початку набувало ознак і атрибутів державності, а про його напіввійськовий характер свідчить офіційна назва - Військо Запорізьке.

Пріоритетами програми державного будівництва Богдана Хмельницького були національні інтереси українства, цілісність територіального та політичного простору, консолідованість влади і суспільства, що є актуальним для нашої держави і сьогодні.

Створення незалежної національної держави в межах територіального розселення українського народу, держави - спадкоємиці кордонів, традицій та культури Київської Русі, генетичний зв'язок козацької державності з державністю княжої доби - особливості державотворчої діяльності Хмельницького.

Державотворчі процеси супроводжувалися творенням власної правової системи, більшість джерел права Речі Посполитої на визволених українських землях скасовувалися, формувалася національна правова система.

І хоча період української козацької державності тривав недовго, ідеї соборності та незалежності, які намагався втілити в життя Богдан Хмельницький, назавжди закарбувалися в генетичному коді нашого народу та передавалися у спадок прийдешнім поколінням, кожне з яких шукало власні шляхи втілення цих ідей. Події сьогодення лише

підтверджують правильність та справедливість вимог нашого народу щодо права на державну незалежність та власний шлях розвитку.

Література

1. Смолій В. Українська держава середини XVII ст. *Голос України*. 2019. 23 лютого. URL: <http://www.golos.com.ua/article/3140970>.
2. Тернистий шлях до незалежності: перші кроки. URL: [//cdiak.archives.gov.ua/n_2017_08_08.php](http://cdiak.archives.gov.ua/n_2017_08_08.php).
3. Терлюк І.Я. Витоки конституційної ідеології українського державотворення як національного. URL: http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2015_824_68.pdf.
4. Універсали Богдана Хмельницького. 1648-1657 / упоряд. І. Кріп'якевич, І. Бутич. Київ : Альтернативи, 1998. 416 с.
5. Помпео Л. Гуманістична етнографія в Посланні щодо релігії і жертвопринесень давніх прусів Яна Сандекія Малекія (Мелетіуса). *Етнічна історія народів Європи*. Київ : УНІСЕРВ, 2000. Вип. 4. С. 103-108.

URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2000/4/articles/19.pdf>.

6. Крисаченко В.С. Українознавство : хрестоматія-посібник : у 2-х кн. Кн. 2. Київ : Либідь, 1997. 463 с.

7. Полонська-Василенко Н. Історія України-Руси : у 2-х т. Т. 1. Київ : Либідь, 1992. 591 с.

Тарасенко Л. Б.,

*кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та філософії права
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Шевчук В. В.,

*старший викладач кафедри теорії
та філософії права
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Одеського державного університету
внутрішніх справ*